

МЕТОДОЛОГІЯ ФІЛОСОФСЬКОГО ПІЗНАННЯ У ВИМІРІ ПЕРСОНОЛОГІЇ МИКОЛИ БЕРДЯЄВА

Тема людської особистості завжди була у центрі філософського інтересу М. О. Бердяєва. Мислитель успадковує та продовжує духовну традицію Ф. Достоєвського та Вол. Соловйова у їх пошуках трансцендентних основ буття та сутності людини, проте дослідження “метафізики особистості” у нашого філософа набувають надто вираженого персонального характеру та перетворюються в екзальтовану проповідь персоналізму – екзистенційне вчення про людську особистість (персоналогію).

За глибоким переконанням Миколи Бердяєва, філософський світогляд будь-якого мислителя визначається насамперед його власним первинним світовідчуттям, його первісним баченням світу, відтак засадничим та визначальним для філософського пізнання завжди буде виступати конкретний (особистий, персональний) духовний досвід.

Звідси філософія та філософське знання у світоглядній позиції Бердяєва завжди мають особистісний характер та існують лише у вимірі індивідуального та особливого, себто, буття пізнається із людини та через людину. Ставлячи питання, чи може бути філософія не особистою та не суб’єктивною, чи можлива взагалі об’єктивна істина, філософ використовує лише риторичний прийом. “Об’єктивна” філософія є *contradictio in adjecto*, – “суперечністю у визначенні” (одне з улюблених висловлювань мислителя), – і тому пізнання істини для нього неможливе поза суб’єктом, і звідси безглуздо пов’язувати й отожднювати істину з об’єктивністю та безособовістю: “Я нічого не міг дізнатися, занурюючись у об’єкт, я пізнаю все, занурюючись у суб’єкт” [1, с. 49].

Справжньою філософією, за Бердяєвим, виявляється не та, що досліджує об’єкти, а та, що “...мучиться смыслом життя та особистої долі. Філософія і починається із розмислів над моєю долею” [2, с. 240]. Отже, “пізнає не світовий дух або світовий розум, не безособовий суб’єкт або “свідомість взагалі”, а “я”, дана, конкретна людина, особистість, – стверджує мислитель, – і основною проблемою пізнання є проблема мого пізнання, особистого, людського пізнання” [2, с. 240-241].

Слід зазначити, що навіть понятійно й етимологічно у самому слові “філософія” – як “любові до мудрості” – первісно закладений (Піфагором) “особистісний вимір”, бо ж будь-яка любов як почуття, як духовний стан і переживання необхідно передбачає певний “екзистенційний центр”, – самого суб’єкта, – того, хто відчуває. Звідси, уже “за означенням”, філософія завжди була і завжди буде саме особистою: “не може бути філософії про чужі ідеї, про світ ідей, як предмет, як об’єкт, філософія може бути лише про свої ідеї, про дух, про людину у собі й із себе, себто, інтелектуальним вираженням долі філософа” [3, с. 25].

Проголошення персонального виміру філософського знання засвідчується й усім життям Бердяєва, й усією його творчістю; для нього філософія почалася із самоспоглядання та саморефлексії – як самопізнання особистого духу – та залишилася такою назавжди. За словами відомого дослідника філософської спадщини Миколи Бердяєва О. Єрмічова, що відображують думку більшості дослідників-бердяєзнавців, учення мислителя було “...його особистою філософією та виявленням його особистого духу, його духовною долею, що перекладена ним на сторінки книг” [4, с. 11].

Обстоюючи персоналістичний характер філософського пізнання як єдино можливий, Бердяєв апелює до античного висловлення “Пізнай самого себе, і ти пізнаєш богів і всесвіт”. Це твердження було закарбовано на колоні дельфійського храму Аполлона та залучено Сократом до сфери філософської проблематики в якості нового (антропологічного) напрямку у філософських пошуках, який і надав йому значення етико-епістемологічного імперативу.

Необхідною передумовою будь-якого філософського пізнання, за Бердяєвим, повинно бути передуче йому усвідомлення людини як центра світу, що приховує у собі розгадку світу та підноситься над усіма речами світу. Сама можливість людського пізнання передбачає сутнісну співмірність і певну якісну тотожність буття людини із буттям світу: “Подібне пізнається подібним. Внутрішня спорідненість суб’єкта пізнання й об’єкта пізнання – обов’язкова умова істинного пізнання. ...Пізнавати будь-що у світі означає мати це у собі” [5, с. 378]. Отже, іманентність пізнання буттю як іманентність буттю того, хто його пізнає, Бердяєв пов’язує із

стародавньою концепцією паралелізму мікрокосмосу та макрокосмосу, але не у натурфілософському (біоморфному або космоморфному) її тлумаченні, – світ феноменальної предметності його не цікавить, він йому “чужий” і “ворожий”, – а у містично-гностичному та кабалістичному її розумінні. “Людина – малий всесвіт, мікрокосм, ...вміщує у собі весь склад всесвіту, всі його сили та якості” [5, с. 295], більш того, “безмежний дух людини претендує на абсолютний, надприродний антропоцентризм, він усвідомлює себе абсолютним центром ...усього буття, всіх планів буття, всіх світів” [5, с. 310].

Отже, пізнання у персонології Миколи Бердяєва можливе лише як самопізнання людини через самозаглиблення у власну свідомість, через самоспостереження власних глибинних інтенцій (“духовну” інтроспекцію), через “слухання внутрішнього голосу духу”. Останнє, відповідно, не може визначатися відстороненим і довільним поєднанням понять у раціональних розбудовах дискурсивної думки, і сама рефлексивна думка виявляється для філософа лише інструментом та допоміжним засобом для того, щоб донести своє знання іншим.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бердяев Н. А. Самопознание. Опыт философской автобиографии. – М., 1991.
2. Бердяев Н. А. Я и мир объектов. Опыт философии одиночества и общения // Бердяев Н. А. Философия свободного духа. – М., 1994.
3. Бердяев Н. А. О назначении человека. Опыт парадоксальной этики. – М., 1994.
4. Ермичев А. А. “Я всегда был ничьим человеком...” // Н. А. Бердяев: Pro et contra. Кн. 1 / Сост. А. А. Ермичев. – СПб., 1994.
5. Бердяев Н. А. Смысл творчества. Опыт оправдания человека. – М., 1989.

Петинова Оксана Борисовна – кандидат философских наук, доцент кафедры философии и социологии Государственного учреждения «Пивденноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

МЕТОДОЛОГИЯ ИССЛЕДОВАНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОГО ЧЕЛОВЕКА: СИСТЕМНЫЙ ПОДХОД

Важнейшим пунктом научного исследования является выбор результативной методологии, которая дает возможность получить наиболее полные представления о таком сложном предмете, как экономический человек. Применение системного подхода позволяет получить объективное знание об устойчивых характеристиках объекта, о динамике изменений, то есть сочетать активный поиск с обобщением накопленного материала. Системный подход помогает преодолеть такие препятствия, как узкую специализацию знаний, разобщенность между науками и даже разделами внутри науки, затруднения в сопоставлении результатов, полученных различными науками, особенно если исследование направлено на моделирование альтернативных видов человека разумного в разнообразии культурных типов (одним из которых является человек как субъект экономической деятельности).

Системный подход разрабатывался в трудах таких известных ученых, как Л. фон Берталанфи и А. Богданов, В. Садовский, Ю. Урманцев, Э. Юдин. Прочно зарекомендовала себя в науке параметрическая общая теория систем А. Умова (ОТС), обладающая мощным методологическим ресурсом [1, 2, 3 и др.]. Именно она позволяет изучать объект всесторонне, сочетая количественные и качественные методы. В ОТС разработаны специфические системные свойства, т. е. параметры (свойства, признаки) и их связи.

Исходя из схемы двойственного общего определения системы, можно представить предметную область исследования экономического человека как систему с отношениями, удовлетворяющими свойству экономически выгодной мотивированности деятельности человека (атрибутивное определение) или как систему, свойства которой удовлетворяют экономически мотивированным отношениям.

Актуальность применения системной методологии выражается и в том, что она позволяет находить решения проблем как естественнонаучных, так и гуманитарных с помощью формализации знания, направленной на получение точного общезначимого результата. Применение системного подхода в рамках параметрической ОТС предполагает представление объекта как системы, изучение ее свойств, то есть параметров, установление закономерностей